

„Jednou jsem se ponořil do optimismu. Stěží mne zachránili.“

(J. S. Lec)

Čte-li kritický marxistický filosof a sociolog Schelského knihu *Skeptická generace*, s níž se seznamuje dříve než četl jakékoli recenze o ní, zjišťuje, že některé pasáže v jeho vědomí příliš silně motivují — s různou mírou subjektivity — například následující představy o mládeži industriální společnosti:

1. Moderní doba pohřbila politickou utopii a zredukovala ve vědomí mladé generace utopické ideje buď na opíat nebo na scientně technické prognózy budoucí technokratické společnosti.

2. Lidem se vzala naděje na etické zdokonalení moderního člověka. Perspektivy ideálů a hodnot vůbec byly zatlačeny do pozadí přízemním praktickým a konzumpčním typem každodenního života, zatíženého mnohdy patologickým konkretismem objektivně determinovaným i stavem dělby práce, její monotónností a stereotypností.

3. Existuje téměř nepřekonatelná koncentrace dnešního života na „teď a zde“, ztráta vazby na dějiny jako ztráta autority a prestiže mnohých tradičních ideálů a perspektiv. Proto moderní člověk je často v situaci bez naděje, lidé jakoby hynuli tzv. „woodoo“ smrtí, kterou hynou lidé, jimž šamání vzali veškerou naději a oni nenalézají sílu k odporu vůči tajemným silám zfunkcionalizovaných, byrokratizovaných institucí.

4. V silicím toku akcelerace změn lidské společnosti nelze plně sondovat, jakými se lidé stávají, ani jací jsou, jak lidsky či nelidsky zvnitřňují politické, etické či jiné regulativy mezilidských vztahů. Konkrétní lidská odpovědnost a individuální rozhodování, autentická in-

dividualita, autentické sebeřízení jsou téměř nemožné v abstraktních, anonymních podmínkách života. Kultivování subjektivního faktoru mladé generace v době silící urbanizace, technizace a industrializace je téměř nemožné.

Dílo Helmutha Schelského *Skeptická generace* je filosoficko-sociologickou extrapolací charakteristiky mladé generace v západoněmecké „industriální společnosti“ na mladou generaci „industriální západní společnosti“ vůbec. H. Schelsky sám tuto skutečnost naznačuje či konstatuje v úvodu své práce<sup>1</sup> a v závěru.<sup>2</sup> Proto soudíme, že si toto sociologické kompendium zasluhuje více interpretační pozornosti.

Autor *Skeptické generace* v podstatě interpretuje sociologické výzkumy z let 1945 až 1955, v posledním vydání své práce se opírá i o výzkumy z let šedesátých.<sup>3</sup> Schelského interpretace se opírá o více než sto monografických prací, jejichž autoři převážně zpracovávají konkrétní sociologické výzkumy západoněmecké mládeže. V první části knihy vychází H. Schelsky z objektivních faktorů „moderní industriální společnosti“, které determinují životy mladé generace, v druhé části přechází k analýze rodiny, práce, povolání, volného času, v třetí části pojednává o sociální struktuře mladé skeptické generace, o vztahu skeptické generace k státu, politice, demokracii, náboženství a umění.

### *1. Schelského charakteristika západoněmecké mládeže*

Helmuth Schelsky před vlastní charakteristikou současné západoněmecké mládeže uvažuje o generaci mládežnického hnutí a generaci politické, které jí časově předcházely. Autor *Skeptické generace* staví

<sup>1</sup> *Die skeptische Generation*, Düsseldorf-Köln, 1963, str. 8.

<sup>2</sup> Tamtéž, str. 384.

<sup>3</sup> Autor referátu se opírá o poslední vydání.

svou charakteristiku na komparaci. *Mladé generaci počátku 20. století* v Německu přičítá anticivilizační afekt proti symbolům industrializovaného světa, etický idealismus, návrat k přírodě, v níž neexistuje složitost moderní civilizace, ale svoboda, jednota, pravda, jednoduchost a absolutnost osobnosti. Tato generace nacházela jistotu jen ve světě mladých. Ideály této generace se rozpadly v první světové válce, v bídě a nouzi dvacátých let. Nastupuje *generace politická*. Pod pojmem „politická mládež“ chápe Schelsky mládež velkých politických organizací, stran a politických hnutí levicového i pravicového charakteru. Tato politická generace se vyznačovala touhou po ideologii. Touha po ideologii vyrostla podle Schelského z prožitku sociální nejistoty. Této touze po ideologii byla vlastní simplicita a radikalita, tendence k ideologii totalitní. Odlišnost této generace od předcházející spatřuje Schelsky především v jejím pozitivním vztahu k technice a v té skutečnosti, že se ideologicky ztotožnila s velkými politickými organizacemi. Hledání sociální jistoty přivádí tuto mládež k vojenské disciplíně masových organizací, k široké uniformitě jednání i odívání, což zřejmě souviselo s ideologií a hierarchisticky funkcionalizovanou masovou organizací. Byla to jistota řady, jistota rozkazu a poslušnosti, byl to určitý typ jistoty, který pomáhal vytvořit určitý typ jistého jednání, avšak byla to pseudojistota. Sociální forma tohoto typu jistoty je kolektivističtější než v předcházející generaci, ale také primitivnější. V této souvislosti klade Schelsky otázku, proč našla mládež tehdy v byrokraticky řízené fašistické masové organizaci svou jistotu jednání, když dnes právě v byrokraticky funkcionalizované moderní společnosti nachází příčinu nejistoty vlastního jednání. Odpovídá poukazem na dvě skutečnosti: za prvé, světový názor velké organizace zbavuje jednotlivce určité světonázorové bezmocnosti, za druhé, pro mladou generaci byla přitažlivá intimizace pseudopersonálních vztahů k vůdci, aktivizace sociální oblasti malé skupiny, potřeb personálního kontaktu, paralyzování abstraktnosti společnosti velkých organizací. Pseudointimita jako intimizace byrokratického panství kultem osobnosti odpovídá představám a zkušenostem mladých lidí a tedy

princip pseudointimity je v organizacích mládeže působivý, neboť abstraktní, anonymní byrokratická struktura velkých organizací je v jejich vědomí nepřehledná a působí jako vnější síla. Proto se fašistická strana jevila jako duchovní domov. Tento typ generace je dnes v Německu již překonaný. Změny, které vedly k odumření této tvárnosti generace, jsou velmi složité (válka, porážka fašismu, poválečné období atd.). V závěru charakteristiky této generace Schelsky upozorňuje, že politická a organizátorská pasivita nynější mládeže, její politicko-sociální neutralizace, byla připravena právě touto politickou generací.

Při určení charakteru poslední generace, generace bez patosu, hesel a programu, používá Schelsky v podstatě tři adjektiva: *označuje tuto generaci za skeptickou, konkrétní a privátní*. Zdůrazňuje, že odpolitizování a odideologizování je důsledkem války a poválečného období, důsledkem vůdcovského systému. Základním znakem této generace je absence víry, proto pro svět dospělých je příznačné, že v něm neustále slyšíme požadavek nových idejí pro mládež. Mladí v hledání životní jistoty jdou jinou cestou. Období válečné a poválečné, nouze, nebezpečí, bombardování, deklasování, ztráta majetku, těžkosti vzdělání, ztráta rodičů, těžkosti stabilizace privátního života atd. způsobily, že mládež předčasně dospěla, že dospěli jsou vlastně ještě nedospělí. *Proto také samostatnost a připravenost v otázkách praktického života je jedním ze znaků této generace*. Tato generace se přizpůsobila světu.

*Co chápe Helmuth Schelsky pod pojmem skeptická generace?* Skeptická generace se Schelskému jeví jako odvolání romantického blouznění a volání po svobodě, odvolání určitého idealismu, jemuž chybí konkretizační možnosti, ale také odvolání intelektuálních schémat plánování a pořádku, které chápou celek v jednom pojmu a věří, že jej jedním pojmem vysvětlí. Této generaci je vlastní ostrý smysl pro skutečnost a neúprosná žádost reality.<sup>4</sup> Má jistý smysl pro možnosti a nutnosti, je jí vlastní ostré a střídavé hodnocení schopností vlastních i jiných. Skeptická generace je ve svém sociálním vědomí kritičtější, skeptičtější, nedůvěřivější, má méně víry anebo aspoň

méně iluzí než všechny předcházející mladé generace..., je bez patosu, bez programu, bez hesel“.<sup>5</sup>

Mnozí při charakteristice této skeptické generace používají pojmu konkretismus. Při rozboru konkretismu jako rysu mladé generace Schelsky ukazuje dvě stránky tohoto konkretismu. Konkretismus dnešní mladé generace není pouhým egoismem a vulgárním materialismem redukcujícím vše na touhu po prožitku jako hlavním cíli života, ale má jiných charakter. *Konkretismus znamená především konkrétnější projev iniciativy*, má odpor proti idealismu obětí. Za studené sršící skeptickou moudrostí ve světě se skrývá určitá životní potřeba a silný odpor k frázím a slovům. Tento konkretismus je spjat s odporem k zobecnění a je tedy určitým typem nespekulativní kritičnosti. *Takový kriticismus je neagresivní* a redukuje světový názor na jeho aspekty. Schelsky kladě otázku, s čím tento konkrétní názorový postoj ke skutečnosti koresponduje. Dochází k závěru, že konkrétnost názorových postojů a představ koresponduje s hlubšími vitálními zájmy a sociálními potřebami této mladé generace; je tudíž reakcí a odpovědí na sociální realitu, již je také zprostředkována forma jeho projevu.

Když Schelsky pojednal o skepticismu a konkretismu jako rysech současné německé generace, přechází k třetímu základnímu rysu: privátnosti, která především dominuje ve vztahu této mladé generace ke společnosti. *Schelsky označuje základní vztah této mladé generace ke společnosti a sociální skutečnosti jako privátní vztah*. Proč lze takto označit vztah mladých ke společnosti? Základní příčinou privátního vztahu ke společnosti je únava z masových organizací, jejich programů a dogmat. Běží zde o pokus izolace, ale nejen to, také o pokus plánovitého přizpůsobení jako určité cesty k jistotě jednání.

Realismus, skepticismus a privátnost jsou charakteristickými znaky určité pseudodospělosti, jež se vyznačuje vysokou schopností adaptace mladé generace modernímu světu. Pod touto pseudodospělostí se ovšem skrývá určitá sociální labilita a nejistota.

Pokládáme za účelnou poněkud širší reprodukci tří charakteristických rysů západoněmecké mladé generace, protože existuje u nás poněkud neadekvátní představa o Schelského charakteristice západoněmecké mladé generace, již je věnována monografie, která sice nese název *Skeptická generace*, ale kterou autor nepokládá jen za skeptickou, jak se mu běžně — i v západní sociologii — neprávem přisuzuje. Značně nepřesně informuje například čtenáře Literárních novin J. Filippec, když píše: „Čelný sociolog Helmuth Schelsky napsal studii o mládeži, v níž se snaží paušálně doložit její nihilismus, ba dokonce cynickou nechut k morálním hodnotám. Nazval ji příznačně „skeptická generace“.“<sup>6</sup> Nelze také přehlédnout, že obsah pojmu „skeptický“ má ve vymezení Schelského poněkud specifický význam, který není totožný s pojmem skepse v běžném hovorovém významu. Určitý podíl na existenci této nepřesné představy o Schelského charakteristice západní mladé generace má i sám autor *Skeptické generace*, který nazval svou knihu způsobem neodpovídajícím jejímu obsahu. Dle našeho názoru by měl mít název Schelského knihy více adjektiv, nikoliv „Skeptická generace“, ale snad „Skeptická, konkrétní, apolitická a privátní generace“. Schelsky neztotožňuje tedy pojem „skeptický“ s naprostou bezmocností, s ústupem, s bezobsažností života, se ztrátou aktivity vůbec apod., ale spíše se ztrátou iluzí, se střízlivostí v myšlení, s konkrétností, s odporem vůči heslům, frázím, patosu, s odideologizováním atd.

## II. Komparace názorů E. Fischera s Schelského pojetím „skeptické generace“

Autor *Skeptické generace* správně konstatuje souvislost mezi chladnou zdrženlivostí mládeže a určitým politicko-sociálním během světa v období válečných let a v období studené války. Tuto souvislost rovněž zdůrazňuje i Ernst Fischer, když charakterizuje chladnou skepsi mladé generace jako protest proti patosu, frázím a agitaci: „Chladná zdrženlivost, charakteristická pro mladou generaci, je částečně i protestem proti patosu, frázi, pokryteckému zveličování, je tužbou po upřím-

<sup>5</sup> H. Schelsky, citované dílo, str. 77.

<sup>6</sup> Tamtéž, str. 5.

<sup>6</sup> Literární noviny, roč. 1964, č. 23, str. 9.

nosti, distancováním se od světa otců, který byl kolotočem velkých slov, mnohovýznamných gest a dunících árií agitace".<sup>7</sup> E. Fischer čte z mladých, pěkných, ale chladných tváří znepokojující syntézu pojmů džentlmen a gangster, masky vyšší vrstvy s maskou podsvětí, vidí v nich technické symboly našeho věku: přilbu, trezor, obrněný vůz, proudový bombardér atd. Pohled E. Fischera jde hlouběji, vidí v těchto tvářích chladné zdrženlivosti bezobsažnost života v buržoazní civilizaci, nedostatek velkých cílů, pasivitu, vakuum, demokratizaci neřestí privilegovaných tříd, zklamání, morální krizi. Schelsky na rozdíl od E. Fischera hledá příčiny chladnosti obličejů mladých spíše v minulosti než v současnosti; k morální krizi a odcizení subjektu se v podstatě nedostává, i když mnohé jeho postřehy, zvláště o demokracii a politice, jsou přesvědčivou ilustrací existence odcizení mladého člověka v „industriální společnosti“. Zprofanování politiky nehumánní politikou vedlo mladou západní generaci k skepsi a apolitičnosti, tedy na pozice, které E. Fischer nazývá pozicemi ústupu, nikoliv útoku, nástupu. Pocit bezmocnosti motivuje skepsi, ztrátu optimismu a víry v oblasti politického života. Skepse je formou přizpůsobení se danému stavu.

Jak analyzuje E. Fischer konkretismus západní mladé generace? Konkretismus ve Fischerově vymezení je redukování života na „teď a zde“, je ztrátou schopnosti vidět dopředu, scvrkávání fantazie, bezprostřední požitek je chápán jako jediný smysl života, prchavý okamžik jako jediná skutečnost, atd.<sup>8</sup> E. Fischer vyvozuje konkretismus ze životního pocitu, že svět je nepochopitelný, člověk je bezmocný, může tedy být jen konformní. *H. Schelsky na rozdíl od E. Fischera hodnotí konkretismus mladé generace převážně jen pozitivně*, především jako zdravou reakci na idealismus obětí, fráze a klišé, jako kritický přístup ke světu konvencí atd. Lze souhlasit s názorem Schelského, že tento konkretismus má stránku negativní i pozitivní: pozitivní v tom, že odhaluje a odmítá iluze, negativní v tom, že je bez programu, že nejde dále než k ostrému a střízlivému hodnocení skutečnosti.

Centrálním pojmem při charakteristice západní mladé generace je u E. Fischera kategorie odcizení. Ernst Fischer věnuje pozornost problému odcizení v jeho základních formách existence v životě mladé generace západních zemí především v kapitole *Ztracená skutečnost*. Člověk moderní společnosti má zkušenost z *odskutečnění skutečnosti*, která souvisí s narůstáním faktů, jejichž souvislosti jsou neznámé; práce na člověka působí spíše chaoticky než uspořádaně, povolání dělbou práce ztrácí obsah, práce je mechanická, monotónní, bezobsažná. Je to „job“, něco, pomocí čeho se vydělají peníze.

*Člověk je věcí*, částkou mašinérie, spíše předmětem než živou bytostí. Práce je zbavená smyslu, zaměstnání se nevolí pro ně samo, je „job“, peníze jsou obsahem práce. Kapitalista vyrábí pro zisk, dělník pracuje pro peníze. Práce ztratila etickou hodnotu. Fischer hovoří o existenci duševní a morální krize lidí ve vztahu k současným formám práce. *Vláda věcí přerůstá člověka*. Plody lidské práce se mohou stát prostředkem ke zničení lidského rodu. Práce není tvořivým sebeuskutečňováním. Zboží se stalo Venuší, Diem. *Moderní zboží má upříší charakter*, je laicným božstvem demokracie, člověk už není sebou samým. Člověk je zajatcem institucí, které vytvořil. Moc je koncentrována v rukou několika, zastupování lidu je chiméra. *Jednotlivec stojí proti anonymním mocnostem*. Člověk se dusí v atmosféře odosobněnosti, mladí si již na tuto odosobněnost zvykli. S industrializací, koncentrací kapitálu a moci vznikla byrokratizace, pro kterou existují lidské vztahy jako vztahy věčné, člověk je listinou, případem. V důsledku rapidního rozvoje techniky, výrobních sil, vědy, existuje zaostalost výpovědí. Fakta se hromadí rychleji než je stačíme pochopit. Mladý člověk místo dostačujících odpovědí je odbýván simplifikacemi. Skutečný svět se nahrazuje zdánlivým světem fráze, šablony a propagandy. Fráze, klišé klamou, systematicky odstraňují skutečnost, která je odstraňována i opačným pólem fráze: atomizací a diferenciací v analýzách a statistikách.

Podobně jako kategorii odcizení věnuje

<sup>7</sup> *Problémy mladé generácie*, Bratislava 1964, str. 8.

<sup>8</sup> *Tamtéž*, str. 74–75.

E. Fischer podstatnou pozornost dalším kategoriím filosofické antropologie. *Schelského charakteristika „skeptické generace“* postrádá podstatnější rozbor forem společenského vědomí a sociální psychologie. V jeho knize nenacházíme více než několik poznámek k rozsahu religiozity mezi mladou generací. Absence sociologické analýzy světónázorových morálních a jiných představ může být zdůvodněna obtížností výzkumu této problematiky sociologickými metodami, ale také podceněním této problematiky. *E. Fischer neopomíjí při své analýze a charakteristice západní mladé generace problémy lásky, svobody, perspektivy a každodennosti, strachu, smyslu života, nesmrtelnosti, dynamičnosti subjektu* (sympaticky zdůrazňuje tezi „člověk je silnější než situace“), *problematiku rozhodování atd. Nelze samozřejmě žádat na Schelském filosoficko-morální či filosoficko-antropologickou analýzu „skeptické generace“, avšak činí-li si nárok na více než pouhou sociologickou syntézu výzkumů západoněmecké mladé generace, musí tento aspekt nutně být zahrnut a analyzován.*

### III. Schelského pojetí apolitičnosti mladé generace

Nachází-li Schelsky řešení problémů života mladé generace v západních zemích v podstatě jen v obtížnostech nalezení „modu vivendi“ ve světě industrializované společnosti, pak v tomto řešení chybí podstata. *Schelsky nevidí hlouběji v životním postavení západoevropské mládeže problematiku ekonomického, státního, náboženského a technického odcizení, na něž velmi citlivě reaguje například Ernst Fischer. Protože tuto problematiku necítí, neuvažuje ani o jejím řešení. Ba naopak, v odcizení vidí nezrušitelný základ naší civilizace: „Zvěcnění a funkcionalita našich sociálních vztahů a našeho chování ve světě práce a ve veřejnosti je nezrušitelný fundament naší civilizace, který musí být zásadně přijímán a zachováván a mohl by být zrušen jen pod trestem návratu k nepředstavitelné primitivitě“.*<sup>9</sup>

Schelsky se zde nedostává k jádru věci. Je toto zamlčování formou apologetiky kapitalismu? Nelze popřít, že výchova ke

konformismu, přizpůsobení (v USA je dokonce vyučovacím předmětem) je důležitým prvkem politické a sociální kontroly moderního a vyspělého kapitalistického státu, je prevencí politické stabilizace atd. *Faktem zůstává, že Schelsky naprosto mlčí o principu kapitalistického soukromovlastnického vztahu k výrobním prostředkům jako zdroji sociálního napětí a antagonismu. Schelsky proklamativně zdůrazňuje, že moderní krize vědomí lze vyřešit adaptací člověka technicko-průmyslovému světu a větším úsilím o sociální stabilitu. Lze ovšem právem namítnout, že i nejvyšší potenciální index adaptability bude stěží oním všelékem stinných stránek v životě západní mladé generace. Adaptabilita totiž vychází jen z touhy přizpůsobit se, volit neekonomičtější, nejrentabilnější, nejefektivnější postoj, k němuž jedinec dospívá na základě určité vnitřní kalkulace či rozhodování; jí se podřizuje vnější tlak na člověka, který ho nutí, aby se dal „zvenčí řídit“, usměrňovat. Sebekoncepce a sebekoncepce člověka, jež vychází z humanistické koncepce lidského bytí jako určité totality sociálního, racionálního, emocionálního, volního, etického, estetického, biologického a fyziologického, tvořící dynamický aktivní subjekt, projektující vědomě překračování sebe sama a vycházení ze sebe sama, se stěží dá zredukovat na jeden životní imperativ adaptability, zvláště není-li vyloučeno, že konformismus ve světě kapitálu by mohl přispět nemalou mírou k sebezničení lidského rodu.*

*Schelsky zde — ať vědomě či nevědomě — žádá také adaptaci principu soukromého vlastnictví, žádá-li maximální míru přizpůsobení mladé generace „industriální společnosti“. Adaptace je protipólem lidské tvůrčí činnosti, lidské kreace, přesněji řečeno i adaptace je určitá činnost, kreace, avšak podstata lidské kreace se nevyčerpává adaptací, konformistickou činností, která je spjata více méně s fenomenálním světem, se světem jevů. Schelského chvála konformismu znamená hlásání neperspektivnosti, neoriginality, rutiny, průměru. Problémy „industriální společnosti“ jsou složitější, jejich řešení bude zahrnovat více faktorů*

než princip totální přizpůsobivosti, neboť jednostranná adaptace nemůže člověka osvobodit od všech forem odcizení v „industriální společnosti“, nemůže vyřešit vztah jednotlivce a společnosti. Tento vztah se totiž řeší především politickou aktivitou realizující nové kvality mezilidských vztahů v širších dimenzích než v rozsahu uzavřené adaptace „industriální společnosti“, trpící nejen — podle Schelského — základním rozparem doby, rozparem mezi intimitou a anonymitou, ale i dalšími sociálními antagonismy.

Velkým plodem, který Schelsky svou knihou přinesl, je problematický, ale přece významný pokus interpretovat determinaci a motivaci současné apolitičnosti mládeže industriální společnosti. Bylo by možno citovat velmi výstižné námitky Andrease Flitnera, které jsou hlavním obsahem jeho knihy, mající mít spíše název „Anti-Schelsky“ než *Sociologische Jugendforschung*.<sup>10</sup> Kniha A. Flitnera z hlediska gnoseologického postihuje na mnohých místech podstatu metodologických chyb H. Schelského: redukcionismus. Schelsky například podle Flitnera redukuje vztah mladé generace ke státu na postoj „zjistného hodnocení řízení blaha“, staví na přímých otázkách sondujících vysoce komplikované názory, činí závěry z nulových odpovědí, staví na nesprávné výchozí tezi o homogenní industriální společnosti, o „nivellierter Jugend“, o odspecifikování chování mládeže atd. Vážnou námitkou proti Schelského závěrům, proti „leitmotivu“ Schelského interpretace — totiž že potřeba jistoty chování je hlavní potřebou mladých, Flitner konstatuje: „...nejen potřeba jistoty, ale také radost z rizika, z dokázání, z účinného činu“.<sup>11</sup> Nicméně Flitner přestřeluje, tvrdí-li, že o skepsi této mládeže ani v teoretickém, ani v náboženském, ani v mravním zřeteli a ani jinak nemůže být řeči.<sup>12</sup> V tomto svém polemickém maximu je však nejslabší stránka argumentace Flitnera proti Schelskému. Zdá se, že Flitner ve své polemice interpretuje naprosto chybně Schelského pojetí skepse i ostatních charakteristických znaků mládeže industriální společnosti.

Nelze Schelskému upřít, že se úspěšně pokusil o mnohofaktorovou analýzu příčin současné apolitičnosti, životní konkrétnosti a privátnosti mladé generace industriální společnosti. Schelsky si ve svém shrnutí nečiní výslovně nárok na všeobšáhlovou mnohofaktorovou analýzu příčin, nepodává vůbec hierarchizaci příčin, ani jejich typologii. Jeho pojetí kauzality trpí zdůrazňováním jednosměrné genetického vlivu světa práce na svůj pasivní protějšek — mladou generaci, příliš abstrahuje od nepolitických příčin apolitičnosti, od psychologické a biofyzilogické stránky mladého člověka. V apolitičnosti nevidí příliš záporný světonázorový postoj.

### V čem je podle našeho názoru interpretace apolitičnosti u H. Schelského problematická?

Je fakt, že apolitičnost je v podstatě antievoluční, ale přesto je to vnitřně rozporný, disharmonický jev, který ve své vnitřní rozpornosti obsahuje možnost svého zániku. Apolitičnost není jen negativní světonázorovou funkcí, neboť různé druhy apolitičnosti obsahují i pokrokové prvky proti pseudopolitičnosti, špatné politice. Apolitičnost má ovšem stinný důsledek hlavně v tom, že je rezignací, ztrátou možnosti a vůle nejsvobodnějšího vyjádření a zásahu do společenského procesu. Schelsky podnětně ilustruje, že západoněmecká mládež není ochotna dát se jako dříve redukovat na příslušnost k politické straně, v níž existovala na vnitřní frontě téměř nulová kritičnost a silný fanatismus služby, který snížil politickou hodnotu individua. Schelsky však nerozvádí fakt, že mladá generace ve svém kritickém a teoreticky vzdělaném jádru v podstatě nesouhlasí s žádnou simplifikační černobílou metodou politického uvažování a politickým monologem, s fetišizací jednostranných modelů existence člověka. Mladý člověk v podstatě staví na zdokonalitelnosti individua i společenského řádu, na pluralitě názorů, odmítá jednomyslnost jako schéma dokonalého myšlení. Proto apolitičnost je určitou formou protestu

<sup>10</sup> A. Flitner: *Soziologische Jugendforschung, Darstellung und Kritik aus pädagogischer Sicht*, Heidelberg 1963.

<sup>11</sup> Tamtéž, str. 82.

<sup>12</sup> Tamtéž, str. 69.

proti politickému formalismu a dogmatismu.

H. Schelsky na rozdíl od marxistické interpretace apolitičnosti nedoceňuje, že apolitičnost ve své masovosti je i projektem a seberealizací mladého člověka jako pasivního politického subjektu. Je pak výrazem nezájmu o politickou moc, ztrátou vůle po této moci, nedostatkem poznání nutnosti angažovat se na evolučním zkoušení a korigování mezilidských vztahů, jejich humanizování. Schelsky také neviduje fakt, že zdrojem apolitičnosti v období vyhrcošeného antagonismu socialismu a kapitalismu v padesátých letech byl silný důraz na moment získání a upevnění politické moci každého z obou táborů; historicky pragmatická utilitaristická redukce nemohla na obou stranách dostatečně zvýraznit tu stránku politiky, která je teoretické povahy. Je to především problém metafyziky politických hodnot a idejí. Politické chování bylo v práci s mládeží v obou táborech redukováno na adaptaci politickému zřízení, často politickému formalismu.

Schelsky ve svém sociologickém zkoumání světového názoru nezkoumá individuální svět vnitřních hodnot jednotlivce, filosofickou a etickou strukturu jednotlivce. Proto mu mimo jiné uniká, že i apolitičnost je politickým jednáním, neboť je určitým chováním v daném systému moci, určitou účastí na této moci. Apolitičnost je především nehlubokým programem v celospolečenských individuálních volbách. I když je reakcí na masovost a anonymnost a funkcionalitu makropolitických a makroekonomických institucí a únikem do privátního životního prostoru, je etickým zlem, neboť plodí statické a pasivní typy mladého člověka. Je výrazem touhy zbavit se břemene rozhodování, je touhou po konzumentské existenci, náhražkou politického života. Nedoceňuje vnitřní složitost, konfliktnost a dramatickост dějin člověka, spoléhá na automatickou pokrokovost bez vlastního přičinění, je výrazem ztráty snahy usku- tečňovat sám sebe v prostoru aktivity, hledání konfliktních situací, je ztrátou odpovědnosti. Chce mít čisté ruce, a proto nic nedělá, i když občas kritizuje z pozic historického purismu. Při analýze apolitičnosti se tedy nevyhneme řešení otázky, zda mladý člověk v industriální blaho-

bytné společnosti může být politicky vnitřně opravdovým člověkem, do jaké míry může mít mladý člověk pocit důležitosti, užitečnosti, dobrodružnosti. Umožňují nové podmínky industriální společnosti objektivně přirozený prostor pro boj s překážkami v životě mladého člověka? Obsahují tyto podmínky konkrétního adresného nepřítele, proti kterému mladý člověk může bojovat, atd.? To jsou otázky zcela logické, avšak stojí mimo rámec vlastní interpretace Schelského i jeho cílů sociologického zkoumání mládeže.

H. Schelsky ve své sociologicko-filosofické charakteristice mladé generace také příliš odhlíží od dalších změn norem, sociálních regulativů a hodnot v životě člověka v industriální společnosti, změn které jsou v určité korespondenci s masovou apolitičností. Zde například působí fakt, že politické ideje jsou jen kalkulem manažerů a politických profesionálů, dále vlivný fakt kompenzačního významu volného času, a konečně i silný vliv západní oficiální propagandy, která si příliš neklade za cíl kultivovat a poskytovat teoretické představy o budoucnosti a avantgardnosti atd.

## Závěrem:

Schelsky v podstatě podává pozoruhodný výčet nejdůležitějších změn v ekonomicko-technické struktuře „industriální společnosti“, změn, které mají bezesporu objektivní vliv na charakter mladé generace. Proto také E. Fischer při své analýze západní mladé generace vychází v některých kapitolách svých *Problémů mladé generace* z díla *Skeptická generace* jako jednoho z hlavních pramenů, čerpá z něho i citáty z jiných autorů, z děl jiných sociologů rovněž sondujících mladou generaci. Zvláště v kapitole *Mládež na přechodu mezi dvěma sociálními horizonty* Schelsky přináší pozitivní charakteristiku nově vzniklých faktorů, determinujících mládež světonázorově. Podat jakoukoliv charakteristiku poválečné generace a generace padesátých let, generace s mnoha protikladnými rysy, generace velmi složité vznikem i sebeprojekcí, revoltující i konformistické, naprosto není snadnou věcí. Vychází-li Schelsky od objektivního činitele, od ekonomického a technického charakteru „industriální spo-

lečnosti“, činí tak úspěšný pokus o určení determinujícího, rozhodujícího ekonomického faktoru.

Schelsky při výčtu nových znaků charakterizujících „industriální společnost“ oproti preindustriální (anonymita, byrokratická funkcionalita mezilidských vztahů, zvěcnění lidského jednání, vysoká sociální vertikální a regionální mobilita atd.) vcelku vystihuje mnohá základní určení. Analyzuje zdroje moderní krize vědomí nejistoty chování, jednání, *vyvo-  
dil základní dilema naší doby, protiklad*

*mezi světem intimity a dezintimity, anonymity, mezi světem intimní malé skupiny rodiny a byrokraticky funkcionalizovanou veřejností, dilema, které je zdrojem všech tíživých a stinných stránek života mladé generace. Tento Schelského závěr je podle našeho názoru v soulase s Marxovým požadavkem nastolit a prosadit do vztahů mezi třídami, státy, rasami a kontinenty ty normy, jimiž se lidé řídí ve sféře osobních a privátních vztahů.*